

УДК 902:061.22:070(477.73)(262.5)(210.7)

Д. Бондаренко,
О. Смирнов

Публікації присвячені острову Березані на шпальтах «Записок Одеського археологічного товариства»

Анотація: В статті наводиться огляд матеріалів з досліджень острову Березань, опублікованих на шпальтах «Записок Одеського археологічного товариства», а також короткі біографічні відомості про авторів цих досліджень.

Ключові слова: о. Березань, Борисфен, Одеське археологічне товариство, «Записки Одеського археологічного товариства», М. С. Синіцин, Л. М. Славін, М. Ф. Болтенко, П. Й. Коришковський, І. С. Свенцицька, В. Д. Блаватський.

15–16 травня 1959 р. організаційними зборами, що склалися з 86 делегатів — археологів, істориків, краєзнавців, вчителів, студентів та представників партійних осередків, було відновлено Одеське товариство історії та старожитностей. Нова установа отримала назву Одеське археологічне товариство, базою для своєї роботи було обрано Одеський державний археологічний музей. За статутом організації її основною метою стало всебічне вивчення археологічних пам'яток Північного Причорномор'я, виявлення, охорона цих пам'яток, а також широка популяризація наукових знань в цієї галузі¹. Товариство об'єднало в собі кращих спеціалістів в галузі археології та історії Північного Причорномор'я, викладачів вищих навчальних закладів, шкіл, музейних працівників, археологів та краєзнавців. Основним друкованим органом нового товариства стали «Записки Одеського археологічного товариства». Тут друкувалися матеріали досліджень членів товариства та інших провідних науковців Радянського Союзу.

По традиції дореволюційного товариства, яке займалося дослідженнями античного поселення на о. Березань, нова установа не обійшла увагою вказану археологічну пам'ятку. На шпальтах «Записок Одеського археологічного товариства» вийшло шість публікацій що торкаються питань дослідження острова, вони були розміщені в двох випусках.

Вже в 1960 р. в першому випуску «Записок», який до речі продовжив нумерацію видань дореволюційного товариства і мав № 34, вийшла стаття М. С. Синіцина присвячена розвитку ар-

хеології в Одесі. В досить об'ємній публікації (9 сторінок), що мала назву «Развитие археологии в Одессе» незначне місце відведено і дослідженням одеських археологів Е. Р. фон Штерна та М. Ф. Болтенко на о. Березань². Автор згадує лише тільки імена археологів і роки, в які ті проводили свої пошукові роботи, тобто надає інформацію звичайну для публікацій з історії археологічних досліджень з широкими хронологічними чи географічними рамками.

В даному номері вийшла стаття Л. М. Славіна «Основные этапы изучения Ольвии».

Лазар Моїсейович Славін народився у Вітебську (Білорусія). В 1928 р. закінчив Ленінградський університет. Працював в Академії історії Матеріальної культури, в Київському університеті, в Інституті археології АН УРСР. В 1939 р. був обраний членом-корреспондентом АН УРСР. До сфери наукових інтересів дослідника входили античні пам'ятки Північного Причорномор'я³.

В зазначеній вище публікації розглянута історія археологічного вивчення Ольвійського полісу. Л. М. Славін виділяє місце вивченню о. Березані та його значенню в процесі грецької колонізації Чорноморського узбережжя⁴.

В цьому ж виданні вийшла стаття на той час вже покійного історика та археолога, професора Історичного факультету Одеського державного університету Михайла Федоровича Болтенко під заголовком «Исторические судьбы острова Березани».

Михайло Федорович був учнем відомого дослідника XIX ст. Е. Р. фон Штерна. В 1912 р.

він закінчив Історико-філологічний факультет Новоросійського університету. Працював викладачем класичних та європейських мов в гімназіях Одеси. В 1920-х рр. викладав в одеському археологічному інституті. Працював в Одеському археологічному музеї, з 1921 р. заступник директора. В 1933 р. був репресований за контрреволюційну діяльність. Після звільнення працював на посаді завідуючого кафедрою класичної філології філологічного факультету та професора Історичного факультету Одеського державного університету. В 1924, 1927–1931, 1946–1947 рр. очолював археологічну експедицію на о. Березань, де основну увагу приділяв дослідженню раніше маловідомого слов'янського періоду в історії острова⁵.

Автор готував цю публікацію, як усну доповідь на організаційних зборах Одеського археологічного товариства і тому вона не супроводжується літературно-довідковим апаратом. В ній поверхнево розглядаються основні етапи історичного розвитку острова Березані: передумови іонійської колонізації в Північному Причорномор'ї, переселення вихідців з Мілету на Березань для розвитку рибних промислів та торгівлі з місцевими племенами. Автор вважає що перші греки селилися тут поряд з автохтонним населенням в напівземлянках. Правомірно виділяє дослідник і другу хвилю колонізації, яку він пов'язує з набігами лідійців та персів на малоазійські поліси. Закінчує М. Ф. Болтенко античну історію острова існуванням на ньому святилища Ахілла Понтарха в III ст. по Р. Х. Надалі дається коротка характеристика давньоруському періоду в існуванні острова (X–XII ст.), турецької присутності (кін. XVIII ст.), поховань хворих на холеру часів Кримської війни (1854–1855) та розстрілу бунтарів на чолі з П. П. Шмідтом з революційного крейсера «Очаків»⁶. Протягом всієї доповіді вбачається явна заідеологізованість («Производились там, правда, раскопки и до революции, но тогдашних исследователей больше, чем отражение в прошлом этого миниатюрного островка народов нашей великой родины, занимало то, какие заморские пришельцы когда появлялись на нём ... все они больше останавливали на себе внимание этих «исследователей», чем коренное население нашей великой равнины — русские, украинцы и их прямые непосредственные предки»), що вірогідно пов'язана з репресіями автора у 1933 р. В цілому ж публікація носить загальноісторичний характер.

Останні три публікації вийшли в 1967 р. у другому (№ 35 за загальною нумерацією) випуску «Записок ...».

Автором першої з них став відомий історик та археолог, нумізмат, на той час кандидат історичних наук П. О. Каришковський.

Петро Йосипович Каришковський народився в 1921 р. в Одесі. В 1945 р. закінчив історичний факультет Одеського університету. В 1951 р. він захистив кандидатську дисертацію «Політичні взаємовідносини Візантії, Болгарії та Русі в 967–971 рр.» Однак з часом його наукові інтереси змінюються на дослідження античної нумізматики та епіграфіки і в 1968 р. він захищає докторську дисертацію «Монетна справа та грошовий обіг Ольвії (VI ст. до н. е. — IV ст. н. е.)». Працював П. Й. Каришковський в Одеському державному університеті, був обраний членом-кореспондентом Німецького археологічного інституту та Американського нумізматичного товариства⁷.

Стаття під назвою «Заметки об Ольвии и Борисфене» була присвячена взаємозв'язку терміну «Борисфен» з Ольвією. Складається публікація з п'яти розділів. Нас цікавить лише четвертий — «Эмпорий Борисфенитов и Березань», в якому вказується на теорію науковців (С. І. Капошиної та ін.) про те, що Борисфеном називалося поселення на Березані, а вже згодом ця назва перейшла до Ольвії та протилежної теорії (В. В. Латишев, Ф. Г. Міщенко тощо) про неможливість цього явища. Сам П. Й. Каришковський схиляється до думки про назву іонійського поселення на Березані Борисфенідою, а згадки про Борисфен, як той самий об'єкт він визначає більш пізніми⁸. Ця стаття носить історичний характер та являє собою спробу ідентифікації давньої назви з конкретним географічним та археологічним об'єктом.

Схожий характер та тематику має доповідь доцента Московського заочного педагогічного університету, кандидата історичних наук І. С. Свенцицької.

Ірина Сергіївна Свенцицька народилась в 1929 р. в Дитячому Селі (Ленінградська обл.). Закінчила історичний факультет Ленінградського державного університету, захистила кандидатську дисертацію «Земельні володіння міст Західної Малої Азії в III — I ст. до н. е.», темою докторської дисертації стала «Земельні відносини в Західній Малій Азії елліністичного та римського періодів». До сфери наукових інтересів дослідниці входить земельні відносини елліністичного та римського часів та історія раннього християнства⁹.

Доповідь під назвою «К вопросу об Ольвии и Борисфене». Однак, в протиположності П. Й. Каришковському, І. С. Свенцицька, аналізуючи

ольвійський декрет про порядок ввозу та вивозу золота та срібла, літературні джерела давніх авторів (Геродота, Страбона, Птолемея, Стефана Візантійського, Діона Хрїсостома тощо) вважає, що борисфенітами, можливо, називали мешканців підвладної Ольвії території, а вже в римський час термін став застосовуватися до мешканців міста¹⁰.

Остання публікація з цікавлячої нас тематики була видана видатним археологом та істориком античності, доктором мистецтвознавства В. Д. Блаватським.

Володимир Дмитрович Блаватський починав свою кар'єру під керівництвом Б. В. Фармаковського в Ольвії. Тут і склалися його наукові інтереси — антична археологія Північного Причорномор'я. В. Д. Блаватський проводив свої розкопки в Хараксі, Фанагорії, Пантикапеї, здійснював підводні археологічні дослідження¹¹.

Стаття опублікована В. Д. Блаватським носила назву «Vorusthenis». Вона була присвячена питанню про час виникнення найдавні-

шої грецької згадки про Борисфен (можливої назви античного поселення на Березані). Тут В. Д. Блаватський, аналізуючи твори Арктїна Мілетського і Евмела та дані лінгвістики, стверджує що термін «Борисфен» існував вже з 30-х рр. VIII ст. до Р. Х. в згадках Евмела про три музи — доньки Аполлона, одна з яких носила ім'я Борисфеніда¹². Ця стаття носить також історичний характер та мала на меті прослідкувати історію терміну.

Отже в розглянутій нами групі джерел було опубліковано шість наукових робіт. Всі вони носять історичний характер, по відношенню до археологічного об'єкта. Всі публікації виконані на високому науковому рівні провідними фахівцями в сфері античної історії та археології та в значній мірі поповнювали знання тогочасного суспільства та наукового світу про історичне минуле острова Березань, нажаль в даній групі джерел відсутні чисто археологічні праці, які могли висвітлювати хід археологічних досліджень на острові. Як це було в виданнях дореволюційного часу.

¹ Устав Одеського археологического общества // Записки Одесского археологического общества. — Одесса, 1960. — Т. 1 (34). — С. 371–372.

² Синицын М. С. Развитие археологии в Одессе // Записки Одесского археологического общества. — Одесса, 1960. — Т.1 (34). — С. 38–46.

³ Максимов Е. В. Л. М. Славин // Советская археология. — 1972. — № 2. — С. 247–249.

⁴ Славин Л. М. Основные этапы изучения Ольвии // Записки Одесского археологического общества. — Одесса, 1960. — Т. 1 (34). — С. 53.

⁵ Болтенко Михаил Фёдорович // www.borysthenes.org

⁶ Болтенко М. Ф. Исторические судьбы острова Березани // Записки Одесского археологического общества. — Одесса, 1960. — Т. 1 (34). — С. 38–46.

⁷ Клейман И. Б. Пётр Осипович Каришковский // Время денег. — Санкт-Петербург, Кишинёв, Одесса — 1999. — С. 8–10.

⁸ Карышковский П. О. Заметки об Ольвии и Борисфене // Записки Одесского археологического общества. — Одесса, 1967. — Т. 2 (35). — С. 75–90.

⁹ Ирина Сергеевна Свенцицкая (28.01.1929—18.11.2006) // Вестник древней истории. — 2007. — № 2. — С. 228–231.

¹⁰ Свенцицкая И. С. К вопросу об Ольвии и Борисфене // Записки Одесского археологического общества. — Одесса, 1967. — Т.2 (35). — С. 263–266.

¹¹ Владимир Дмитриевич Блаватский // Вестник древней истории. — 1970 — № 1 — С. 243.

¹² Блаватский В. Д. Vorusthenis // Записки Одесского археологического общества. — Одесса, 1967. — Т. 2 (35). — С. 252–254.

Thank you for evaluating AnyBizSoft PDF Splitter.

A watermark is added at the end of each output PDF file.

To remove the watermark, you need to purchase the software from

<http://www.anypdftools.com/buy/buy-pdf-splitter.html>